

Zorunlu Rotasyonun Bağımsız Denetim Kalitesi Üzerine Etkisi: Literatür Değerlendirmesi*

Neriman Yalçın [1]¹,

¹ *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Kadırlı Meslek Yüksek Okulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı, Osmaniye*

nerimanyalcin@osmaniye.edu.tr

Geliş/Received: 19.11.2018

Kabul/Accepted:28.12.2018

Özet

Dünyada yaşanan finansal skandalların ardından, denetçi bağımsızlığı ve denetim kalitesine duyulan güvenin sağlanması ve korunması amacıyla, 2002 yılında SOX Yasası ile önerilen bağımsız denetimde zorunlu rotasyon uygulaması, birçok akademik (teorik ve ampirik) araştırmaya konu olmuştur. Söz konusu araştırmalar zorunlu rotasyonun denetim kalitesi üzerindeki etkisini farklı ülke örneklemelerinde, farklı düzeylerde rotasyon şartları altında ve farklı değişkenlerle incelemiştir. Bu çalışmanın amacı zorunlu rotasyon hakkında yapılmış literatürde yer alan söz konusu araştırmaların toplu bir özetini ortaya koymaktır. Bu amaçla, literatürde yer alan 41 akademik araştırma uygulanma düzeyi bakımından sınıflandırılarak, zorunlu rotasyonun bağımsız denetim kalitesine etkisi hakkındaki bulguları yönünden incelenmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda; literatürün zorunlu rotasyonun hangi düzeyde uygulanmasının daha faydalı olacağı, maliyetleri ve süresi başta olmak üzere birçok konuda birbirinden farklı bulgular elde ettiği sonucuna ulaşılmış olup; zorunlu rotasyonun fayda ve maliyetlerinin karşılaştırılabilir şekilde ölçüldüğü ampirik araştırmalara ihtiyaç duyulduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu rotasyon, Zorunlu denetim firması rotasyonu, Zorunlu sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu, Denetim kalitesi

Effect of Mandatory Rotation on Independent Audit Quality: Literature Review

Abstract

After the financial scandals experienced in the world, mandatory rotation application in an independent audit that was offered by SOX Rule in 2002 has been subjected to several academic studies (theoretical and empirical) to provide confidence and auditor independence. The studies mentioned analyzed the effect of the mandatory rotation on the audit quality in different country samples under different rotation conditions at different levels by different variables. The purpose of this research was to make a summary of the studies in the literature about the mandatory rotation. In accordance with this purpose, 41 academic studies were reviewed in terms of their findings about the effect of the mandatory rotation on the independent audit quality by classifying these studies with regards to their implementation level. It is concluded at the end of the evaluations that literature has several different results on many subjects, notably costs and tenure and the level in which the mandatory rotation needs to be applied. Moreover, with reference to the literature, there is a need for empirical surveys in which the benefit and costs of the mandatory rotation are comparably measured.

Keywords: Mandatory rotation, Mandatory audit firm rotation, Mandatory auditor rotation, audit quality

* Bu makale, Doç. Dr. Alpaslan YAŞAR danışmanlığında hazırlanan “Zorunlu Denetim Firması Rotasyonunun Bağımsız Denetim Kalitesine Etkisi: Borsa İstanbul’da Bir Uygulama” başlıklı Doktora Tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

[1] Sorumlu Yazar (Corresponding Author): Neriman Yalçın, nerimanyalcin@osmaniye.edu.tr

1. Giriş

İşletme yönetimlerinde açıklanan finansal tabloların doğruluk, uygunluk ve güvenilirlikleri yetkilendirilmiş bağımsız denetçiler tarafından denetlenmektedir. Başta ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde olmak üzere 2000’li yılların başlarından itibaren yaşanan finansal raporlama skandalları, denetçilerin sayılan görevleri yerine getirmekte bağımsızlıklarını koruyamadıklarına dair şüphe duyulmasına ve denetçi bağımsızlığına duyulan güvenin zedelenmesine neden olmuştur. Gelirlerin yanlış beyan edilmesinden giderlerin eksik raporlanmasına kadar değişen boyutlarda gerçekleşen muhasebe skandalları yüzünden yatırımcılar büyük zararlar görmüştür. Gelecekte bu tür durumlardan yatırımcıların korunması ve denetçi bağımsızlığına duyulan güvenin yeniden tesis edilmesi için başta ABD’de SOX Yasası ile daha sonra AB’de 8. Direktif ile yeni önlemler alınmaya başlanmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda, denetçi bağımsızlığından şüphe duyulmasına neden olabilecek durumlardan kaçınmak üzere getirilen önerilerden, zorunlu rotasyon uygulaması, bağımsız denetimde denetçi bağımsızlığını sağlamada yeni bir önlem olarak kabul edilmiştir. Ancak, bu yeni uygulama denetçi bağımsızlığını iyileştirme ve bağımsız denetim kalitesinin sağlanması amaçlarının yanı sıra, denetim kalitesini gerçekte etkileyip etkilemeyeceği konusunda geniş çaplı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Örneğin, 2002 yılında SOX’ta yapılan denetçinin periyodik olarak değiştirilmesi tavsiyesi, rotasyonun düzeyi bakımından dünyada aynı şekilde karşılık bulmamıştır. Kimi ülkeler (örn: ABD, İngiltere, Almanya, Hollanda) sorumlu ortak baş denetçinin, kimi ülkeler (örn: İtalya, Pakistan, Brezilya) denetim firmasının, kimi ülkeler (örn: Türkiye, Singapur, Çin, Polonya, Slovenya) ise hem sorumlu ortak baş denetçi hem de denetim firmasının periyodik olarak değiştirilmesini benimsemişlerdir. Diğer taraftan, rotasyonun kaç yılda bir yapılacağı da ülkeden ülkeye çeşitlilik göstermektedir (Örneğin; Türkiye’de yedi yılda bir, İtalya’da üç yıllık periyotlar halinde dokuz yılda bir, Portekiz’de dokuz yılda bir, Slovenya ve Bosna Hersek’te beş yılda bir şeklinde uygulamalar görülmektedir). Görüldüğü üzere, düzenlemelerin ve uygulamaların çeşitliliği, bağımsız denetimde rotasyon uygulamalarının denetim kalitesine etkisi üzerinde oldukça önemli bir tartışma konusu olmuştur.

Diğer yandan, ABD başta olmak üzere birçok ülkeden araştırmacı, denetim kalitesini ölçebilmek için çeşitli denetim kalitesi göstergelerini test etmiş ve rotasyon uygulamalarının etkisini gözlemleyebilmek için çeşitli yöntemler kullanmışlardır. Araştırmacıların denetim kalitesinin ölçümünde sıklıkla kullandıkları değişkenler arasında; tahakkuk miktarları ve bunların içindeki ihtiyari tahakkuklar, denetim firması görev süresi, işletmenin sürekliliği hakkında denetçi görüşü (GCO), denetçi büyüklüğü, denetim ücretleri, denetim saatleri, önceki yıllarda raporlanan denetim görüşleri gibi çeşitli değişkenler sayılmaktadır. Dolayısıyla, zorunlu rotasyon kapsamında literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, konunun hem rotasyonun düzeyi hem de rotasyonun etkisinin ölçüldüğü denetim kalitesi göstergeleri açısından geniş bir perspektife yayıldığı görülmektedir. İncelenen rotasyon düzeyinin ve analiz edilen değişkenlerin çeşitliliği; araştırma bulgularının ve elde edilen kanıtların da farklılaşmasına neden olmuştur.

Bu çerçevede, bu çalışmanın amacı, bağımsız denetimde zorunlu rotasyonun uygulandığı düzey esas alınarak rotasyonun denetim kalitesine etkisi hakkında literatürde yer alan tartışmaların incelenmesi suretiyle zorunlu rotasyon hakkındaki literatürün toplu bir özetini sunmak ve dolayısıyla gelecek araştırmalara katkı sağlamaktır. Bu kapsamda, girişi takip eden ilk bölümünde bağımsız denetimde zorunlu rotasyon hakkında açıklamalara yer verilmiştir. İkinci bölümde zorunlu rotasyonun her iki düzeyi hakkındaki uluslararası araştırmalara ve üçüncü bölümde zorunlu rotasyon hakkında Türkiye’de gerçekleştirilmiş araştırmalara yer verilmiş olup, çalışmanın son bölümünde, literatürdeki araştırmaların bulguları ve kısıtları değerlendirilmek suretiyle çalışma tamamlanmıştır.

2. Bağımsız Denetimde Zorunlu Rotasyon ve Bağımsız Denetim Kalitesi İlişkisi

Bilindiği üzere 2000’li yıllardan itibaren başta ABD ve AB ülkelerinde olmak üzere bir dizi finansal skandal ortaya çıkmaya başlamış olup, ABD, bu skandalların tekrar etmesini önlemek amacıyla çalışmalar başlatarak 2002 yılında SOX Yasasını hayata geçirmiştir. Yasanın ana başlıklarından ikincisi, denetçi bağımsızlığının sağlanması için gerekli önlemleri kapsamakta olup; denetçi bağımsızlığının sağlanması ve sürdürülmesi amacıyla rotasyon kuralını getirmiştir (SOX Act, Title 2, Sec. 203, Library of Congress, 2002). Böylece, dünya denetim literatürüne, SOX Yasası ile birlikte anılan bir rotasyon kavramı girmiş bulunmaktadır. Yasada yer alan açıklamaya göre, zorunlu rotasyon, “Bağımsız denetçinin denetim yaptığı şirkete belirli bir sürenin üzerinde denetim yapmasına sınırlama getirilmesidir” (SOX Act, Title 2, Sec. 207, Library of Congress, 2002). ABD’nin ardından AB organları tarafından, denetçi bağımsızlığının korunması amacıyla birtakım çalışmalar gerçekleştirilmiş olup, 2006 yılında 8. Direktif ve 2010 yılında Yeşil Kitap

ile üye ülkeleri bağlayıcı düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Hem ABD hem de AB tarafından yapılan düzenlemeler temel olarak denetçi rotasyonunu işaret etmektedir. Ancak uygulamada birçok ülkenin denetçi rotasyonunun yanı sıra denetim firması rotasyonunu da tercih ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla denetçi ve denetim firması rotasyonu olmak üzere iki düzeyde gerçekleştirilebilen zorunlu rotasyon; denetim faaliyetinin tarafları olan bağımsız denetçi ile denetlenen işletme arasında, uzun süreli denetim faaliyetlerinden kaynaklanan menfaate dayalı ilişkilerin, denetçi bağımsızlığını ve denetim kalitesini zedelemesini engellemek amacıyla denetçi ve/veya denetim firmasının periyodik aralıklarla değiştirilmesi olarak tanımlanabilmektedir (Yaşar, 2016: 11).

ABD ve AB tarafından gerçekleştirilen düzenlemeler her ne kadar zorunlu rotasyon uygulamalarının olumlu etkilerine dikkat çekse de, özellikle ABD'nin düzenleyici organları tarafından yayımlanan bazı raporların (Metcalfe Raporu, Cohen Komisyonu Raporu, Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü raporu, ABD Genel Muhasebe Ofisi Raporu, Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu Raporu) zorunlu denetim firması rotasyonunun maliyetlerinin faydalarından daha fazla olduğuna dair değerlendirmeleri bulunmaktadır.

Bu tereddütlü yaklaşımlar, zorunlu denetim firması rotasyonunun özellikle rotasyonun düzeyi, rotasyon uygulamasının avantaj ve dezavantajları, fayda ve maliyetleri bakımından hala tartışmalara açık olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda, söz konusu tartışmalara açıklık getirmek üzere çalışmanın takip eden kısmında zorunlu rotasyonun her iki düzeyini de inceleyen uluslararası ve ulusal araştırmalar incelenmiş olup, bulguları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3. Bağımsız Denetimde Zorunlu Rotasyonu İnceleyen Araştırmalar

Denetçi bağımsızlığının korunmasında denetçi değişikliği önerisi, 1930 yıllarının başından beri tartışılmalı bir kavram olmuştur. Ancak, 2000'lere kadar literatürde zorunlu rotasyon hakkında yapılmış ampirik araştırmalara pek rastlanılmamaktadır. Bu tarihten itibaren ortaya çıkmaya başlayan finansal skandallar ve ardından SOX Yasası ile birlikte, zorunlu rotasyon ve etkileri hakkında ampirik araştırmaların yoğunlaştığı görülmektedir.

Bilindiği üzere, bağımsız denetimde zorunlu rotasyon uygulaması; denetim firması düzeyinde rotasyon uygulamaları ve sorumlu ortak baş denetçi düzeyinde rotasyon uygulamaları olmak üzere iki düzeyde gerçekleşmektedir. ABD ve İngiltere gibi bazı ülkelerde sorumlu ortak baş denetçinin denetim raporlarında imzası bulunmaması nedeni ile denetçi düzeyinde gerçekleşen rotasyonların tespiti mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, sorumlu ortak baş denetçinin rotasyonunu inceleyen çalışmalar zorunlu denetim firması rotasyonunu inceleyen çalışmalara göre daha sınırlıdır.

Bu kapsamda, literatürde yer alan çalışmalardan öncelikle uluslararası literatürde yer alan denetim firması düzeyini araştıran çalışmalar, ardından sorumlu ortak baş denetçi düzeyini araştıran çalışmalar ve her iki düzeyi birlikte araştıran çalışmalar özetlenmiş olup, daha sonra ulusal literatürde yer alan zorunlu rotasyon hakkında gerçekleştirilmiş araştırmalara aşağıda yer verilmiştir.

3.1 Uluslararası Literatürde Zorunlu Denetim Firması Rotasyonunu İnceleyen Araştırmalar ve Bulguları

Zorunlu denetim firması rotasyonu, bir işletmenin aynı denetim kuruluşu tarafından uzun süren yıllar boyunca denetlenmesinin önlenmesi amacıyla yasal düzenlemeler yoluyla zorunlu olarak denetim firması değişikliği yaptırılmasıdır. Denetçi rotasyonunun bazı durumlarda tespit edilememesi, sorumlu ortak başdenetçi değişmiş olsa dahi denetim ücretinin aynı denetim firmasının toplam gelirlerini etkilemeye devam edecek olması, denetim ekibinin değişmemesi gibi nedenlerle, zorunlu denetim firması rotasyonu denetçi rotasyonu ile birlikte veya yalnız başına kullanılan bir uygulamadır. Denetim firması değişikliği gerçekleştiğinde, beraberinde denetçi değişikliği de sistematik olarak gerçekleşmektedir. Literatürde yapılmış birçok çalışmada ve özellikle ABD, İngiltere gibi sorumlu ortak başdenetçi imzasının zorunlu olmadığı ülkelerde yapılan araştırmalarda, rotasyonun etkilerinin ölçülmesi amacıyla denetim firması rotasyonu gözlemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu kapsamda, zorunlu denetim firması düzeyindeki rotasyon hakkında incelenen uluslararası akademik araştırmalar Tablo 1'de listelenmiş olup, söz konusu araştırmaların kısa özetleri aşağıda yer almaktadır.

Chi (2005) çalışmasında, iyi işleyen denetim komitelerine sahip işletmelerde, rotasyon yapılmaksızın (rotasyon maliyetlerine katılmaksızın) denetçi bağımsızlığının ve denetim kalitesinin korunabileceğinin ampirik olarak kanıtlanması amacıyla, Tayvan örneğinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya göre; denetçi bağımsızlığının potansiyel

olarak bozulması ve denetim komitelerinin zayıflığı, denetim ortağı ve/veya denetim firması rotasyonunun yapılması için temel neden olarak kabul edilmiştir. Zorunlu denetim firması rotasyonunun maliyetleri esas alınarak gerçekleştirilen çalışmada; zorunlu denetim firması rotasyonu uygulamalarının daha yüksek denetim ücretlerine, daha yüksek izleme maliyetlerine ve düşük raporlama kalitesine neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Arel vd. (2006) çalışmasında, denetim firması rotasyonunun, bağımsız denetçilerle yönetim arasında, finansal raporlama konusundaki görüş farklılıklarının tespit edilmesi amacıyla, 105 CPA (Certified Public Accounting) firma denetçisi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmada; denetim sırasında tartışmalı bir konu (çıkar çatışması) ortaya çıkması halinde; söz konusu çıkar çatışmasının, denetim sürecinde denetimin bağımsızlığını etkileyebileceği ve müşterileri gelir kaynağı olarak korumak için denetim firmalarının ticari hedefleri tarafından yönlendirilebileceği ileri sürülmüştür. Çalışmanın denetim firması rotasyonu ile ilgili temel bulgusu; rotasyon durumunda bulunanların, ilişkiye devam etmeyi umdukları bir firmaya göre daha farklı şekilde davranış gösterdiklerinin gözlenmesidir. Çalışmada; bu bulgulara ek olarak, günümüz çevrelerindeki denetçi raporlama davranışının zorunlu bir firma rotasyonu politikasından etkilenmediğine dair sonucun kabul edilemeyeceği ifade edilmiştir.

Carrera vd. (2007) çalışmasında, bağımsız denetimde zorunlu rotasyon düzenlemesine ilişkin uluslararası tartışmalarda sıklıkla yer bulan İspanya örneğinde; zorunlu denetim firması rotasyon politikasının nerelerde işe yaramadığı ve neden kaldırıldığı iddiasını açıklamak üzere yasal düzenlemeler ve akademik çalışmalardan kanıt toplanmaya çalışılmıştır. Çalışmaya göre, İspanya örneğinde zorunlu denetim firması rotasyonu araştırmaları; denetim firmaları, profesyonel organlar, meslek kuruluşları (genellikle Enron sonrası zorunlu denetim firması rotasyonunun başlatılmasına karşı çıkan kuruluşlar), akademik araştırmalar, mesleki raporlar, muhasebe ve denetim mesleği firmalarının ulusal ve uluslararası temsilcileri tarafından, zorunlu denetim firması rotasyonunun işe yaramadığının pratik bir örneği olarak sunulmuştur. Zorunlu denetim firması rotasyonunun İspanya'da pratikte çalıştırılmasına izin verilmediği iddiasının ileri sürüldüğü çalışmada; mesleki birlikler ve denetim firmaları tarafından zorunlu denetim firması rotasyonu politikasına ilişkin konularının temelini oluşturmada İspanya örneğinin hatalı kullanıldığına (veya kötüye kullanıldığına) dair kanıtlar sunulmaktadır.

Jackson vd. (2008) çalışmasında, bağımsız denetim hizmeti alan işletmelerin, bağımsız denetim firması değişikliğinin öncesinde ve sonrasında raporlanan finansal tabloların özellikleri Avustralya örneğinde incelenmiştir. Denetimin kalitesinin ölçülebilmesi amacıyla, daha önceki çalışmalarda da denetim kalitesi ölçütü olarak kullanılmış olan, ihtiyari tahakkuklar ve işletmenin sürekliliği hakkında belirsizlik (GCO) görüşü değişkenleri kullanılan araştırmanın bulguları; denetçi-müşteri ilişkisinin ilk aşamalarında yer alan maliyetleri göz önünde bulundurarak firmaların denetçilerini değiştirmesini zorunlu tutmanın hem denetçiye hem de müşteriye gereksiz maliyetler yüklediği, buna karşın sağlanan faydanın minimum düzeyde kaldığını göstermiştir. Araştırma sonuçlarına göre; firma rotasyonunun denetim kalitesi üzerinde önemli derecede olumlu etkileri bulunmadığı halde, rotasyonun algılanan denetim kalitesinin artırılmasında etkili olabileceği ifade edilmiştir.

Kim ve Yi (2009) çalışmasında, denetim kalitesi göstergesi olarak kâr yönetimi uygulamalarının zorunlu denetim firması rotasyonundan etkilenip etkilenmediği Kore örneğinde incelenmiştir. Zorunlu rotasyon gerçekleştiren firmaların ihtiyari tahakkuk düzeylerinin gönüllü rotasyon uygulamaları ile kıyaslanması suretiyle araştırıldığı çalışmanın sonuçlarına göre; zorunlu denetim firması rotasyonu uygulamalarının ihtiyari tahakkukları düşürdüğü ve denetim kalitesini olumlu yönde etkilediği ileri sürülmüştür.

Ruiz-Barbadillo vd. (2009) çalışmasında, zorunlu rotasyonunun denetçi bağımsızlığına etkisinin araştırılması amacıyla İspanya örneğinde zorunlu denetim firması rotasyonu uygulamaları incelenmiştir. Finansal sıkıntılı kabul edilen İspanyol işletmelerinin, rotasyon uygulamasının her dokuz yılda bir zorunlu olduğu (1988-1994) yılları arasındaki ve zorunlu rotasyonun uygulanmadığı (1995-2000) yılları arasındaki finansal verileri kullanılarak; denetçilerin işletmelerin sürekliliği hakkında olumsuz yönde görüş bildirme ihtimalleri hakkında finansal raporlama davranışları araştırılmıştır. Araştırma bulguları; zorunlu rotasyonun denetim kalitesini olumsuz yönde etkileyebileceğini öne süren daha önceki araştırmalarla tutarlı olarak, zorunlu rotasyonun hem denetçi bağımsızlığını azalttığını hem de bağımsızlığa zarar verebileceğini göstermiştir. Ayrıca, çalışmada; denetçi bağımsızlığının ve finansal raporlama kalitesinin teşvik edilmesinde, denetim firması ve denetçi itibarına ilişkin endişelerin, zorunlu denetim firması rotasyonun beklenen etkisinden daha etkili olduğu belirtilmiştir.

Daniels ve Booker (2011) çalışmasında, denetim firması rotasyonunun, denetçinin bağımsızlığı ve kalitesi hakkında, finansal tablo kullanıcılarının algılamalarını etkileyip etkilemediğini belirlemeye yönelik bir vaka incelemesi olarak gerçekleştirilmiş olup; denetim firması rotasyonu ve denetçi rotasyonunun, banka kredisi görevlilerinin “denetçinin bağımsızlığı” ve “denetim kalitesi” ne ilişkin algılamalarında ne gibi bir etkiye sahip olduğu incelenmiştir. Sonuçlar, kredi yetkililerinin, denetçilerin finansal tablolardaki hataları keşfetme konusundaki yetilerinin, bir şirketin denetim firmasının rotasyonuna kıyasla aynı denetim firmasını istihdam etmesi durumunda bağımsızlık algılamalarını önemli ölçüde değiştirmediklerini göstermiştir.

Kwon vd. (2011) çalışmasında, zorunlu denetim firması rotasyonunun 2006 yılından itibaren uygulandığı Kore örneğinde, zorunlu denetim firması rotasyonunun denetim kalitesine etkisi incelenmiştir. Zorunlu denetim firması rotasyonunun gerçekleştiği yıllara ait denetim saat ve ücretlerinin kullanıldığı araştırmanın bulguları; bu iki değişkendeki artışların ek denetim maliyeti oluşturduğu, ancak bu maliyete karşın denetimin kalitesinde fark edilebilir bir artışın olmadığı sonucunu göstermiştir. Denetim kalitesi göstergesi olarak ihtiyari tahakkukların kullanıldığı çalışmada; ihtiyari tahakkuklar ile denetim saat ve ücretlerindeki artış birlikte incelendiğinde, ihtiyari tahakkukların denetim saat ve ücretlerine oranla daha az tepki verdiği, dolayısıyla denetim kalitesinin daha az iyileştiği görülmüştür.

Harris ve Whisenant (2012) çalışmasında, zorunlu denetçi rotasyon kurallarının denetim piyasalarının kalitesindeki değişikliklerle ilişkisi araştırılmış olup; çalışmaya konu olan denetim kalitesi, zorunlu denetim firması rotasyonu kurallarının kabul edilmesinden önceki ve sonraki dönemlerde ihtiyari tahakkukların tahmini ile ölçülmüştür. Zorunlu denetim firması rotasyonu kurallarını benimseyen ülkelerdeki mevcut verilerin kullanıldığı çalışmada; zorunlu rotasyon öncesi, esnası ve sonrasındaki dönemlerde, İtalya, Güney Kore ve Brezilya örneklerinde denetim kalitesi ölçülerek karşılaştırılmıştır. Çalışmanın zorunlu rotasyon kurallarının kabul edilmesinden sonraki döneme ilişkin analiz sonuçları; kâr yönetiminin daha az uygulandığını ve zorunlu rotasyon kuralları benimsenmeden önceki dönemle karşılaştırıldığında zarar açıklanmasının daha az olduğunu göstermiştir. Söz konusu sonuçlarla; denetim kalitesinin, zorunlu rotasyon kurallarının yürürlüğe girmesinden sonra ortalama olarak iyileştiği ortaya konulmuştur.

Lantau ve Ertman (2012) çalışmasında, denetimde zorunlu rotasyon uygulamasının avantaj ve dezavantajlarının karşılaştırılması amacı ile denetimin taraflarının zorunlu rotasyon algıları araştırılmıştır. Bu amaçla, ilgili taraflarla, Avrupa Komisyonu Raporu (The European Commission’s Green Paper) hakkındaki yorumlar, akademisyenler ve meslek organları tarafından yayınlanan kamuya açık makalelerin yorumlarını içeren çeşitli röportajlar gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, zorunlu rotasyon uygulamasının teorik altyapısı, seçilmiş makaleler ve Green Paper hakkında yapılan yorumlar analiz edilerek, zorunlu denetim firması rotasyonunun, amaçlanan faydaları sağlandığına dair hiçbir gerçek kanıt olmadan, gereksiz bir prosedür olarak algılandığı tespit edilmiştir. Tartışmaların, denetim firmaları, akademisyenler, düzenleyiciler ve şirketler arasında; ek maliyetler, denetim kalitesi, denetçi bağımsızlığı ve bilgi kaybı gibi zorunlu denetim firması rotasyonunun avantajlarının ve dezavantajlarının algılanışı üzerine odaklandığı tespit edilmiştir. Çalışmada, zorunlu rotasyonunun dezavantajlarının beklenen faydalarının üstünde olduğu gerekçesiyle, zorunlu denetim firması rotasyonuna karşı çıkan tarafların görüşlerini destekleyecek kanıtlar sunulmuştur.

Casterella ve Johnston (2013) çalışmasında, 2001-2013 yılları arasında yayınlanmış ve araştırma konusu denetimde zorunlu rotasyon olan, yirmi dört akademik makale incelenmiştir. Söz konusu yirmi dört makale, inceleme alanlarına göre zorunlu ve gönüllü rotasyon uygulamaları; denetçi ve firma rotasyonu düzeyinde araştırmalardan oluşmaktadır. PCOAB’nun 2011 yılında denetçi bağımsızlığını ve denetim kalitesini artırmak amacıyla yayınladıkları raporun¹ etkisi ile bu alanda yapılmış akademik makalelerin incelendiği çalışmada; zorunlu denetim firması rotasyonunun avantaj ve dezavantajları tespit edilmeye çalışılmıştır. Yirmi dört araştırmanın on altısında, zorunlu rotasyonun desteklenmesine ilişkin kesin kanıt bulunamamıştır. Zorunlu denetim firması rotasyonunu inceleyen on bir çalışmadan sekizinin, zorunlu denetim firması rotasyonunu desteklediği; ancak, üç çalışmanın rotasyon uygulamalarına karşı çıktığı tespit edilmiştir. Yapılan incelemede; zorunlu denetim firması rotasyonuna karşı çıkan akademik çalışmaların, zorunlu bir rotasyon politikasının müşteriye özel bilgi eksikliğine neden olacağı endişesini dile getirdiği; zorunlu denetim firması

¹ Protecting the Public Interest Through Audit Oversight: 2011 Annual Report Public Company Accounting Oversight Board. <https://pcaobus.org/About/Admi82008nistration/Documents/Annual%20Reports/2011.pdf>.

rotasyonunu destekleyen çalışmaların ise, uzun süreli denetçi-müşteri ilişkilerinin denetimde başarısızlık olasılığını artırdığı ortaya konulmuştur.

Jenkins ve Vermeer (2013) çalışması, zorunlu rotasyon hakkında yapılmış araştırmaları vurgulamak, akademisyenler ve uygulayıcılar arasındaki iletişimi sağlamak (Düzenlemeleri yapmaya yetkili kuruluşların; rotasyon düzenlemelerini hazırlarken, uzman/ akademisyen görüşlerine başvurmasının teşvik edilmesi) ve denetim firması rotasyonu hakkında yapılacak araştırmaların kalitesini artırmak için uygulayıcıların daha fazla katılımını sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Hem ABD'de hem de diğer ülkelerde denetim firması rotasyonunu hakkında gerçekleştirilmiş akademik araştırmaların özet bir analizinin yapıldığı çalışma; Avustralya, AB ülkeleri ve ABD örneklemelerindeki zorunlu rotasyon çalışmaları ön planda tutularak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada; ABD'deki akademik çalışmalar, gönüllü rotasyon ortamlarında gerçekleşmiş araştırmalardan oluşması yönüyle eleştirilmiştir. Ayrıca denetçi görev süresi araştırmalarının, zorunlu rotasyon gibi kullanılması da bu çalışmanın eleştirileri arasında sayılmıştır. Avustralya, Çin, Kore, İspanya ve Tayvan gibi farklı ülkelerde zorunlu rotasyonun uygulama imkânı bulunduğu ülkelerde yapılan, denetim firması ve ortak rotasyonunun ayrı ayrı incelendiği araştırmaların da incelendiği çalışmada, akademik araştırmaların kısıtları dile getirilmiş olup; zorunlu rotasyonun lehinde veya aleyhinde yeterince destekleyici kanıtlara ulaşılmadığı ve önceki çalışmalarda birbirinden farklı kanıtlara sunulduğu ifade edilmiştir.

Knauer vd. (2013) çalışmasında, zorunlu denetim firması rotasyonu hakkında çeşitli paydaş görüşleri ve zorunlu denetim firması rotasyonunun denetim kalitesi ve denetçi bağımsızlığı üzerindeki etkisi ile ilgili araştırma kanıtlarının yetersiz olduğu düşüncesinden hareketle mevcut literatür üzerinde bir inceleme yapılmıştır. Zorunlu denetim firması rotasyonu söz konusu olduğunda, denetçilerin mevcut pozisyonunun kritik bir durum aldığı ve potansiyel olarak rotasyonun neden olduğu bilgi ve uzmanlık kaybına işaret edilmiştir. Çoğu araştırmanın, katılımın ilk yıllarında müşteriye özel uzmanlık kaybı kavramını desteklediği görülürken; görev süresi uzadıkça, denetçinin uzmanlık kazandığı ve denetim kalitesinin iyileşeceğini iddia eden çalışmaların varlığına dikkat çekilmektedir. Çalışmada; zorunlu denetim firması rotasyonunun olumlu etkileri olduğuna dair literatürdeki bazı araştırma bulgularının, algılanan denetim bağımsızlığını temsil ettiği ileri sürülmüştür. Bu kapsamda, ampirik testlerle ölçülen denetim kalitesinin ve fiili bağımsızlığın, potansiyel olarak, zorunlu denetim firması uygulamalarından olumsuz etkilendiğine dair kanıtlar sunulmuştur.

Kwon vd. (2014) çalışmasında, zorunlu denetim firması rotasyonunun denetim kalitesi üzerindeki etkisi, Güney Kore örneğinde incelenmiş olup; denetim saatleri ve denetim anlaşmasının başlangıcında tespit edilen etkiler analiz edilmiştir. Zorunlu denetim firması rotasyonunun denetim kalitesine etkisinin tespit edilebilmesi amacıyla, ihtiyari tahakkuklar ile karşılıklı olarak denetim saat ve ücretlerindeki artışın incelendiği çalışmada; ihtiyari tahakkukların düzeyinin, denetim saat ve ücretlerine oranla zorunlu rotasyondan daha az etkilendiği ortaya konulmuştur

Nicolaescu (2014) çalışmasında, denetim firması rotasyonunun, denetlenen işletmelerin kâr kalitesi, zorunlu denetçi rotasyonunun maliyeti, kamu sektöründeki kâr yönetimi, finansal muhasebe ve denetim kalitesi üzerindeki etkileri literatürde yer alan akademik çalışmalar aracılığıyla incelenmesi suretiyle gerçekleştirilmiştir. Kâr kalitesinin zorunlu rotasyondan etkilenip etkilenmediği; denetçi rotasyonunun finansal muhasebe ve denetim kalitesine etkisinin araştırıldığı araştırmalara ağırlık verilen çalışmanın sonuçları; zorunlu denetim firması rotasyonuna özellikle artan maliyetler yönünden karşı çıkılması gerektiği fikrini ortaya koymuştur.

Said ve Khasharmesh (2014) çalışmasında, zorunlu denetim firması rotasyonunun algılanan denetçi bağımsızlığı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bahreyn'de muhasebe mesleğini icra eden 102 meslek mensubu ile anket çalışması yoluyla yapılan araştırma sonuçlarına göre; zorunlu denetim firması rotasyonunun algılanan denetçi bağımsızlığına katkı sağladığı yargısına ulaşılmıştır.

Cameran vd. (2015) çalışmasında, zorunlu rotasyonun yirmi yıldan daha fazla süredir uygulandığı İtalya örneğinde, denetim kalitesinin zorunlu denetim firması rotasyon uygulamalarından nasıl etkilendiği araştırılmıştır. İtalyan borsasında incelenmiş ve denetimin son yıllarında denetim kalitesinin önceki yıllara oranla daha yüksek gözlemlendiği tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, İtalya örneğinde, zorunlu denetim firması rotasyonundan sonraki ilk yılın denetim ücretlerinin, olağan başlangıç maliyetlerinden %7 daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu bu fiyatlama farkı, zorunlu denetim firması rotasyonunun başlangıç maliyeti olarak kabul edilmiştir. Zorunlu rotasyon uygulamasının denetim kalitesini artırması halinde, yüksek maliyetlerin kabul edilebileceğini ifade eden çalışmada; denetim kalitesinin zorunlu denetim firması rotasyonu ile artmadığı yönünde kanıtlar bulunmuştur. Çalışmanın

sonuçları, rotasyonun maliyetli olduğu; kâr kalitesinin, denetim görev süresinin uzamasına bağlı olarak geliştiği gerekçeleri ile İtalya örnekleminde zorunlu denetim firması rotasyonunu desteklememektedir.

Corbella vd. (2015) çalışmasında, 1975'ten beri zorunlu denetim firması rotasyonunun uygulandığı İtalya örneğinde, zorunlu denetim firması rotasyonu ile bu uygulamanın maliyet ve faydaları incelenmiştir. İtalya örneğinde gerçekleştirilen çalışmada, zorunlu rotasyon etkisinde denetim kalitesi ile denetim maliyetleri karşılaştırılmış olup, sonuçlar; denetim firmasının rotasyonunu takiben, “büyük” denetim firmaları tarafından denetlenen şirketler ve büyük olmayan denetim firmaları tarafından denetlenen şirketler için denetçiye ödenen toplam ücret tutarının daha düşük olduğunu göstermiştir. Denetim kalitesinin ihtiyari tahakkukların hesaplanması ile ölçüldüğü çalışmada, dört büyük denetim firması dışındaki denetim firmaları tarafından denetlenen şirketlerde, zorunlu denetim firması rotasyonunun denetim kalitesi ile ilişkili olduğu görülmüştür. Sonuçlar, dört büyük denetim firması dışındaki firmalarca denetlenen şirketler için denetim ücretlerinin zorunlu rotasyondan etkilenmediğini göstermiştir.

Kim vd. (2015) çalışmasında, finansal açıdan sıkıntılı firmaların, zorunlu ve gönüllü denetim firması rotasyonu arasında; denetim kalitesi ve finansal raporlama kalitesi, denetim görüşü kararının verilmesi, ihtiyari tahakkuklar ve tahakkuk kalitesine göre farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Bu kapsamda denetim firması rotasyonları; gönüllü ve zorunlu değişimler olarak ikiye ayrılmış ve değişkenler bu iki grup üzerinde ayrı ayrı test edilmiştir. Kore örnekleminde, gönüllü ve zorunlu denetim firması değişikliği gerçekleştiren firmaların, denetim anlaşmasının ilk yıllarındaki denetim kalitesi, ihtiyari tahakkuklar, işletmenin sürekliliği hakkında belirsizlik (GCO) görüşü bildirme değişkenleri ve kontrol değişkenleri aracılığı ile ölçülmüş olup; ihtiyari tahakkukların seviyesinin zorunlu denetim firması değişikliği yapan firmalarda, gönüllü denetim firması rotasyonuna giden işlemlere göre daha düşük olduğu, kâr yönetiminin zorunlu denetim firması değişikliği yapan firmalarda daha sıkı denetlendiği tespit edilmiştir. Zorunlu denetim firması değişikliğinden sonra göreve gelen denetçinin mali sıkıntı çeken firmalar hakkında görüş bildirme olasılığının gönüllü denetim firması değişikliğinden sonra göreve gelen denetçiye göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Elder vd. (2015) çalışması, denetimde zorunlu rotasyonun denetim kalitesi üzerine etkilerinin yerel denetçiler ve yerel işletmeler üzerinde araştırılması amacıyla, Florida örnekleminde 2016 finans direktörü katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre; denetim kalitesinin yerel denetçiler örnekleminde zorunlu denetim firması rotasyonundan olumlu yönde etkilendikleri, ancak, “büyük” denetim şirketleri ile denetim anlaşmalarına bakıldığında bu etkinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Choi vd. (2017) çalışması, zorunlu denetim firması rotasyonu gerçekleştiren firmaların, gönüllü rotasyon gerçekleştiren firmalara göre denetim kalitelerinde bir farklılık olup olmadığı, Kore örnekleminde gerçekleştirilen araştırma sonuçları, zorunlu denetim firması rotasyonu sonrası bulguların denetim kalitesinde azalmayı işaret ettiğini göstermiştir.

Tablo 1: Uluslararası Literatürde Zorunlu Denetim Firması Rotasyonunu İnceleyen Araştırmaların Özet Tablosu

Yazar (lar)	Amacı	Lokasyon	Örneklem	Sonuçlar	Zorunlu Rotasyonu Destekliyor mu ?
Chi, (2005)	Zorunlu rotasyonun ekonomik maliyetlerinin ölçülmesi.	Tayvan	1998-2001, 1.337 firma yılı gözlem	Daha yüksek denetim ücreti ödenmesi ve daha yüksek izleme maliyetlerine karşılık düşük raporlama kalitesi.	HAYIR
Nagy, (2005)	Zorunlu denetim firması değişikliğinin denetim kalitesine etkisinin incelenmesi,	ABD	2000-2003, 12.781 firma/yıl gözlem	Arthur Andersen'in müşterilerinin ihtiyari tahakkukların, zorunlu denetim firmasının rotasyonundan sonra düşme eğilimi göstermesi.	EVET
Arel vd., (2006)	Zorunlu denetim firması rotasyonu ve düzeltilmiş finansal tablolar arasındaki ilişkinin incelenmesi.	ABD	105 firma denetçisi.	Zorunlu denetim firması rotasyonunun yılı yaklaştıkça, denetçinin daha bağımsız hareket etmesini sağlaması,	EVET

(Tablo 1'in devamı)

Yazar (lar)	Amacı	Lokasyon	Örneklem	Sonuçlar	Zorunlu Rotasyonu Destekliyor mu ?
Arel vd., (2006)	Denetim firması rotasyonu ve düzeltilmiş finansal tablolar arasındaki ilişkinin incelenmesi.	ABD	105 firma denetçisi.	Zorunlu denetim firması rotasyonunun yılı yaklaştıkça, denetçinin daha bağımsız hareket etmesini sağlaması,	EVET
Carrera vd. (2007)	Zorunlu rotasyon düzenlemesine ilişkin İspanya örneğinde, yasal düzenlemeler ve akademik çalışmalardan kanıt toplanması,	İspanya		Zorunlu denetim firması rotasyonunun İspanya'da pratikte çalıştırılmaması, mesleki birlikler ve denetim firmaları tarafından İspanyol tecrübesinin zorunlu denetim firması rotasyonu politikasına ilişkin konularının temelini oluşturmada hatalı kullanıldığına (veya kötüye kullanılması) dair kanıtlar elde edilmesi.	HAYIR
Jackson vd. (2008)	Denetçi-müşteri hizmet sürelerinin rotasyona uğraması halinde denetim kalitesine olan etkisinin araştırılması,	Avustralya	1995-2003, 772 denetçi değişikliği, 1.750 firma/yıl gözlem	Firma rotasyonunun denetim kalitesi üzerinde önemli derecede olumlu etkileri bulunmadığı halde, rotasyonun algılanan denetim kalitesinin artırılmasında etkili olabileceği ancak yine de uzun denetim sürelerinin desteklenmesi gerektiği.	HAYIR
Kim ve Yii, (2009)	Zorunlu rotasyon ortamındaki kârı artırıcı politikalar ile gönüllü rotasyon ortamındaki uygulamaların karşılaştırılması yoluyla zorunlu rotasyon ortamının denetim kalitesine etkisinin araştırılması.	Kore	1991-2000, 302 firma, 748 firma/yıl gözlem.	Zorunlu rotasyon uygulayan firmaların ihtiyari tahakkuklarının daha düşük ölçüldüğünün ampirik olarak kanıtlanması.	EVET
Ruiz-Barbadillo vd. (2009)	Denetimde zorunlu rotasyonun finansal raporlama kalitesine etkisinin işletmenin sürekliliği hakkında görüş bildirme davranışı değişkeni ile araştırılması.	İspanya	1991-2000, 3.119 firma/yıl gözlem.	Zorunlu denetim firması rotasyonunun denetçi davranışlarını etkilemediği, denetçilerin daha çok itibar endişesi ile davranışlarını yönlendirdiği	HAYIR
Daniels ve Booker, (2011)	Denetçilerin bağımsızlık ve denetim kalitesine ilişkin algıların, denetim firması rotasyon senaryosu kapsamında araştırılması.	Kore	207 banka çalışanı,	Kredi yetkililerinin algılarının, denetim firması rotasyonuna kıyasla aynı denetim firmasını istihdam etmesi durumuna göre fark yaratabileceği ve rotasyonda firma/denetçi görev süresinin kredi görevlilerinin bağımsızlık algılarının önemli ölçüde değiştirmedeği.	HAYIR

(Tablo 1'in devamı)

Yazar (lar)	Amacı	Lokasyon	Örneklem	Sonuçlar	Zorunlu Rotasyonu Destekliyor mu ?
Kwon, Lim ve Simmet, (2011)	Zorunlu denetim firması rotasyonunun denetim maliyetleri ve denetim kalitesi açısından incelenmesi.	Güney Kore	2000-2009, 16.064 firma/yıl gözlem.	Zorunlu denetim firması rotasyonunun işletme ve denetim maliyetlerini artırması ve denetim kalitesi üzerinde bir etkisinin olmadığı tespit edilmesi.	HAYIR
Lantau ve Ertman, (2012)	Denetimde zorunlu rotasyon uygulamasının avantaj ve dezavantajlarının karşılaştırılması,	ABD		Zorunlu rotasyon dezavantajlarının, faydalarının üstünde tespit edildiği ve bu nedenle denetim kalitesini yükseltmediğinden zorunlu denetim firması rotasyonuna karşı kanıt bulunduğu.	HAYIR
Casterella ve Johnston, (2013)	Zorunlu rotasyon destekçilerinin ve karşıtlarının görüşlerinin incelenmesi,	ABD İspanya Kore Tayvan	2001-2013 yılları arasında,24 akademik makale	Zorunlu rotasyon uygulamalarının avantaj ve dezavantajları hakkında yeterince kanıt bulunmadığı ve söz konusu tartışmaların sonuçlanamayacağı.	-
Jenkins ve Vermeer, (2013)	Denetim firması görev süresi ile denetim kalitesi arasındaki ilişkinin incelenmesi,		2002-2008 yılları arasında yayınlanmış akademik araştırmalar.	Zorunlu rotasyon uygulamalarının denetçinin muhafazakarlığını azaltarak denetim kalitesini düşürdüğü.	HAYIR
Knauer vd. (2013)	Zorunlu denetim firması rotasyonu hakkındaki paydaş görüşleri ve araştırma kanıtlarının belirlenmesi, değerlendirilmesi.	Almanya		Denetim firması rotasyonunun denetim ortaklarının rotasyonundan daha fazla bağımsızlık algılarını güçlendirdiği.	EYET
Kwon, Lim ve Simmet, (2014)	Denetimde zorunlu rotasyonun denetim kalitesi üzerindeki etkilerinin denetim saatleri ve denetim başlangıç maliyetleri ile incelenmesi,	Güney Kore	2000-2009, 1.306 firma, 6.710 firma yıl gözlem.	Hem zorunlu hem gönüllü rotasyon uygulamalarının denetim saatleri açısından anlamlı bir farklılık yaratmadığı ancak denetim ücretlerinin anlamlı bir şekilde arttığı tespit edilmesi.	HAYIR
Nicolaescu, (2014)	Zorunlu rotasyon ile denetim kalitesi arasındaki ilişkinin, kâr kalitesi ve maliyetler aracılığıyla incelenmesi,			Zorunlu denetim firmasının rotasyonunun getirilmesinin potansiyel faydaları, maliyetleri ve zorunlu denetçi rotasyonunun denetim kalitesi üzerindeki olumsuz etkileri.	HAYIR
Said ve Khasharmes h, (2014)	Denetim firmalarının zorunlu denetim rotasyonunun etkisi üzerine denetçilerin algılarının araştırılması,	Bahreyn	102 muhasebe meslek mensubu	Zorunlu denetim firması rotasyonunun algılanan denetçi bağımsızlığına katkı sağladığı.	EYET

(Tablo 1'in devamı)

Yazar (lar)	Amacı	Lokasyon	Örneklem	Sonuçlar	Zorunlu Rotasyonu Destekliyor mu ?
Cameran vd. (2015)	Rotasyonun denetim kalitesi üzerindeki etkilerinin incelenmesi,	İtalya	2006-2009, 204 firma, 667 firma/yıl gözlem	Denetim kalitesinin artması halinde ortaya çıkacak yeni maliyetlerin kabul edilebileceği, kâr kalitesinin rotasyondan sonraki ilk yıllarda düşme eğiliminde olduğu.	HAYIR
Elder, Lowensohn ve Reck, (2015)	Denetim de zorunlu rotasyonun denetim kalitesi üzerine etkilerinin yerel denetçiler ve yerel işletmeler üzerinde araştırılması,	Florida	216 finans direktörü katılımcı ile	Denetim kalitesinin yerel denetçiler örnekleminde zorunlu rotasyondan olumlu yönde etkilendikleri ancak uzman Büyük denetim şirketleri ile denetim anlaşmalarına bakıldığında bu etkinin azaldığı,	EVET
Corbella vd. (2015)	Rotasyonun 4 büyükler ve diğer denetim firmalarınca denetlenen işletmeler açısından denetim kalitesinde ve denetim ücretlerinde fark yaratıp yaratmadığının araştırılması.	İtalya	1998-2011 1.583 firma /yıl gözlem,	Denetim firması 4 büyükler olan işletmelerde denetim kalitesinde bir değişme olmadığı ancak diğer şirketlerce denetlenen işletmelerin rotasyondan sonra denetim kalitelerinde artış olduğu.	EVET
Kim vd., (2015)	Zorunlu ya da gönüllü denetim rotasyonlarının denetim kalitesine ve işletmenin sürekliliği hakkında görüş bildirme konusunda etkisi olup olmadığının araştırılması,	Kore	2006-2010 yılları, 8.889 firma/ yıl gözlem.	Zorunlu uygulama kapsamında yeni denetmenlerin zorunlu olarak görevlendirildiklerinde yeni bir bakış açısına sahip oldukları ve daha bağımsız oldukları ve finansal açıdan sıkıntılı işletmelere süreklilik hakkında görüş bildirme (GCO), gelir artışı davranışlarını engelleme ve ihtiyari tahakkukların seviyesini düşük tutmak noktalarında katkı sağladığı.	EVET
Choi, Lim ve Mali, (2017)	Zorunlu denetim firması rotasyonu gerçekleştiren firmaların, gönüllü rotasyon gerçekleştiren firmalara göre denetim kalitelerinde bir farklılık olup olmadığının araştırılması.	Kore	2006-2010, 334 firma	Zorunlu denetim firması rotasyonu sonrası bulguların denetim kalitesinde azalmayı işaret ettiği.	HAYIR

3.2 Uluslararası Literatürde Zorunlu Sorumlu Ortak Baş Denetçi Rotasyonunu İnceleyen Araştırmalar ve Bulguları

Bağımsız denetim faaliyetlerinde, yasal düzenlemelerle belirtilen süre sonunda, denetim faaliyetini yürüten sorumlu ortak başdenetçinin değiştirilmesine zorunlu sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu denilmektedir. Aynı denetim firmasına aynı sorumlu ortak başdenetçinin uzun yıllar denetlemesinin getireceği olumsuzlukların önüne geçilmesi ve denetim kalitesinin sağlanması amacıyla, bir önlem olarak, sorumlu ortak başdenetçi rotasyonu önerilmiştir. Bu rotasyon düzeyinin denetim firması rotasyonundan da önce tartışılan ve uygulanan bir yöntem olduğu bilinmektedir.

Denetçi rotasyonu, denetim firması rotasyonuna nazaran daha az maliyetli olması nedeniyle işletmeler açısından daha çok tercih edilmektedir. Bu kapsamda, zorunlu sorumlu ortak baş denetçi düzeyindeki rotasyon hakkında incelenen uluslararası akademik araştırmalar Tablo 2’de listelenmiş olup, söz konusu araştırmaların kısa özetleri aşağıda yer almaktadır.

Hoyle (1978) çalışması, denetimde zorunlu rotasyon tartışmalarının başladığı yıllarda yapılan düzenlemeler ile rotasyon savunucuları ve rotasyona karşı çıkanların iddialarını incelemiştir. Bağımsız denetimde rotasyon uygulamasının (denetim firması ve sorumlu ortak baş denetçi) denetim kalitesine etkisinin, rotasyonu savunanların iddiaları ile desteklediği çalışmaya göre, bağımsız denetimde zorunlu rotasyonun beş yılda bir uygulanması önerilmiştir. Çalışmada, denetçi bağımsızlığının müşteri işletme ile uzun süreli ilişkiye bağlı olarak zarar görmesi (denetçi bağımsızlığı itibarının zedelenmesi) ve denetçi tarafından, uzun süreli denetim ilişkisi esnasında zamanla yeterli özenin gösterilmemesi gerekçeleri ile zorunlu rotasyon uygulamalarının geliştirilerek, yaygınlaştırılması desteklenmiştir. Çalışmada son olarak; zorunlu rotasyonun bağımsız denetim kalitesi için kaçınılmaz olduğu ancak, getireceği maliyetler ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği konusunda düzenlemeleri gerçekleştirmeye yetkili kuruluşlara tavsiyede bulunulmuştur.

Dopuch vd. (2001) çalışmasında, zorunlu sorumlu ortak baş denetçi rotasyonunun denetçi bağımsızlığı üzerindeki etkisi, ABD’de incelenmiştir. Zorunlu sorumlu ortak baş denetçi rotasyonunun, denetçilerin rotasyon tarihinden önceki dönemlerde bağımsızlığına etkilerinin zayıf olacağını değerlendirildiği çalışmada; rotasyon gereksinimine ek olarak, müşterinin görevdeki denetçiyi önceden belirlenmiş bir süre için elinde tutmasına neden olan ekonomik bağımlılık etkenleri de araştırılmıştır. Zorunlu rotasyonun, denetim dışı hizmetlerden kaynaklanan bağımsızlık tehdidini tamamen ortadan kaldırmaya dahi; rotasyon tarihindeki ekonomik faydaları kısıtlayarak, tehdidin şiddetini azaltabileceği ileri sürülmüştür. Çalışmada, aynı denetçi ile devam edilen denetimlerin; denetçilerin denetim dışı hizmetleri sunması için daha fazla fırsat sunmaları ve denetçiye daha az maliyetli olmaları nedeniyle, denetçilere ve denetlenenlere ekonomik faydalar sağladığı ortaya konulmuştur. Buna göre, beklenen bu faydalar aracılığıyla, denetçilere; denetlenen müşteri işletmelerin bazı işlemlerinin saklanması ve bağımsızlıklarını tehlikeye atma konusunda teşvikler sunulmaktadır. Bu teşviklerin kesilmesi ve denetçinin (istenmeyen) ekonomik faydalarının kısıtlanması amacıyla, bağımsız denetimde rotasyon uygulamasının, özellikle geçiş maliyetlerinin daha hassas düzenlenmesi şartıyla denetçi bağımsızlığına olumlu etkisi olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Blouin vd. (2007) çalışmasında, zorunlu sorumlu ortak baş denetçi rotasyonunun ihtiyari tahakkukları yönlendirme davranışına etkisi incelenmiştir. ABD’de faaliyet gösteren 407 Arthur Andersen (AA) eski müşterisi işletme üzerinde araştırma yapılan çalışmada, AA’nın eski müşterilerinden elde edilen bulgularla; işletmenin sürekliliği hakkında belirsizlik içeren (GCO) görüş raporlanması daha yüksek olan şirketlerin, eski denetçileriyle olan ilişkileri sonlandırma olasılığının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eski AA müşterilerinin, aşırı yüksek ihtiyari tahakkuklarına rağmen AA ile bağlantılarını sona erdiren işletmeler için yeterli ve açıklayıcı kanıt ulaşılamamıştır. Çalışmanın sonuçlarında; zorunlu bir sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu rejiminin, kâr kalitesini kesin olarak artıracığı desteklenmemiştir.

Chi vd. (2009) çalışmasında, zorunlu sorumlu ortak baş denetçi rotasyonunun, denetim ortaklarının nitelikleri ve algılanan denetim kalitesi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu çerçevede, beş yılda bir denetçi rotasyonunun fiilen zorunlu zorunlu tutulduğu Tayvan örneğinde gerçekleştirilen çalışmada, Tayvan’da ilk kez 2004 yılında uygulanmaya başlayan zorunlu sorumlu ortak baş denetçi rotasyonunun denetim kalitesine etkisi; zorunlu denetçi rotasyonu gerçekleştiren işletmeler ile rotasyon gerçekleştirmeyen işletmeler; gönüllü sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu gerçekleştiren işletmeler ve rotasyon öncesi yıl verileri karşılaştırılarak, üç ayrı örneklem grubu üzerinden incelenmiştir. Bu karşılaştırma sonucunda; gönüllü rotasyon uygulamaları ile kıyaslandığında, zorunlu rotasyonun denetim kalitesi açısından herhangi bir fark yaratmadığı ortaya konulmuştur. Denetim kalitesinin bir göstergesi olarak ihtiyari tahakkukların kullanıldığı çalışmada; zorunlu rotasyondan hemen önceki yıl ile hemen sonraki yılın ihtiyari tahakkukları kıyaslandığında, rotasyondan önceki son yılın ihtiyari tahakkuklarının, rotasyondan sonraki ilk yıla göre daha düşük olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, çalışmada; zorunlu sorumlu ortak baş denetçi rotasyonunun denetim kalitesini ve/veya algılanan denetim kalitesini arttırdığı algısı ile tutarlı bir kanıt bulunamamıştır.

Monroe ve Hossain (2013) çalışmasında, zorunlu sorumlu ortak baş denetçi rotasyonunun denetim kalitesine etkisini incelemek için denetim kalitesinin bir göstergesi olarak işletmenin sürekliliği hakkında belirsizlik içeren (GCO) görüşü bildirme değişkeni kullanılmış olup; Avustralya örneğinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda; finansal

açından sıkıntılı kabul edilen şirketler için, sorumlu ortak baş denetçinin rotasyonu ile denetçi tarafından işletmenin sürekliliği hakkında belirsizlik içeren (GCO) görüşü bildirme olasılığı arasında önemli bir pozitif ilişki bulunmuştur. Bulgular, zorunlu sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu durumunda, finansal açıdan sıkıntılı şirketler için, denetçilerin; işletmenin sürekliliği hakkında belirsizlik içeren (GCO) görüş raporlama olasılıklarının arttığına dair kanıtlar ortaya konulmuştur.

Lennox vd. (2014) çalışmasında, sorumlu ortak baş denetçi rotasyonunun denetim kalitesine etkisi Çin örneğinde incelenmiştir. Bağımsız denetimde zorunlu rotasyona karşı çıkanların, müşteri işletme hakkında bilgi birikiminin kaybolmasına neden olduğu; savunucuların, zorunlu rotasyonun tarafsız bir akran gözden geçirme etkisi ve denetime yeni bir bakış açısı getirdiği iddiaları çerçevesinde yorumlanan çalışma sonuçları, rotasyon savunucularının iddialarını desteklemiştir. Zorunlu rotasyon savunucularının, son yılın denetçisinin, kendisinden sonra gelecek sorumlu ortak baş denetçi tarafından, olası denetim hatalarının ortaya çıkarılması endişesi ve yeni gelen denetçinin ise kendisinden önceki denetçinin denetim hatalarını tespit etmek amacıyla, daha duyarlı bir denetim gerçekleştireceği iddiaları desteklenmiştir. Bu çerçevede; denetim düzeltmelerinin, diğer yıllardaki raporlarla kıyaslandığında, zorunlu sorumlu ortak baş denetçi rotasyonunun gerçekleştiği yıldan hemen önceki ve sonraki yıllara ait denetim raporlarında daha sık görüldüğü ortaya konulmuştur.

Odia (2015) çalışmasında, sorumlu ortak baş denetçinin rotasyonu ve finansal raporlamanın kalitesi ile ilgili ampirik ve teorik araştırmaları eleştirel bir bakış açısı ile incelenmiştir. İncelenen araştırmalarda, denetçinin görev süresi ile denetim kalitesi arasındaki ilişkide çelişkili kanıtlar olmasına rağmen; daha kısa denetçi hizmet süresinin denetim kalitesini düşürdüğü ancak uzun süreli denetim ilişkilerinin denetim kalitesini artırdığı, söz konusu çalışmaların ortak noktası olarak ortaya konulmuştur. Çalışmaya göre; incelenen araştırmaların, uzun süre aynı işletmeyi denetleyen bir sorumlu ortak baş denetçinin, yeni atanacak bir sorumlu ortak baş denetçiden daha nitelikli denetim yapacağı ortak fikri nedeniyle; sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu desteklenmemelidir. Sorumlu ortak baş denetçinin değiştirilme maliyeti ile düşük raporlamanın sonuçları göz önüne alındığında, denetim rotasyonu ile ilgili düzenlemelerin, denetim kalitesini artırmada olası faydaları için kanıt ortaya konulamamıştır.

Tablo 2: Uluslararası Literatürde Zorunlu Sorumlu Ortak Baş Denetçi Rotasyonunu İnceleyen Araştırmaların Özet Tablosu

Yazar (lar)	Amacı	Lokasyon	Örneklem	Sonuçlar	Zorunlu Rotasyonu Destekliyor mu ?
Hoyle, (1978)	Uzun süreli denetim ilişkisi esnasında denetçinin zamanla yeterli özeni göstermemesinin tartışılması,	ABD		Her beş yılda bir gerçekleşecek denetçi değişikliğinin ülke genelinde denetim çalışmalarının kalitesini artıracığı iddiasının ifade edilmesi.	EVET
Dopuch vd. (2001)	Denetim firması sözleşme süresi ve hatalı finansal raporlama arasındaki ilişkinin incelenmesi.	ABD	2001, 72 firma, 275 firma/yıl gözlem	Maliyetlerin de daha hassas düzenlenmesi şartıyla zorunlu rotasyonun denetçi bağımsızlığına olumlu etkisi olacağı,	EVET
Blouin, Grein ve Rountree, (2007)	İhtiyari tahakkukları yönlendirme davranışının rotasyon gerçekleştiren ve gerçekleştirilmeyen şirketler arasında farklılık gösterip göstermediği,	ABD	407 eski AA müşterisi	Zorunlu rotasyon uygulamalarının kâr kalitesini mutlaka artıracığı anlamına gelmediği.	HAYIR
Chi vd., (2009)	Sorumlu ortak baş denetçi rotasyonunun denetim kalitesi üzerindeki etkisinin ihtiyari tahakkukların tespiti yoluyla araştırılması.	Tayvan	2003-2004, 618 firma	Denetim hizmet süresi uzadıkça kâr kalitesinin arttığı ve denetim kalitesinde zorunlu rotasyonun bir fark yaratmadığı.	HAYIR

(Tablo 2'nin Devamı)

Yazar (lar)	Amacı	Lokasyon	Örneklem	Sonuçlar	Zorunlu Rotasyonu Destekliyor mu ?
Monroe ve Hossain, (2013)	Denetim süresi ile denetim kalitesi arasındaki ilişkinin işletme sürekliliği hakkında (GCO) görüş değişkeni ile incelenmesi,	Avustralya	2006-2010, 4.711 firma/yıl gözlem	Zorunlu rotasyon ortamında, denetçilerin, mali açıdan sıkıntılı şirketler için nitelikli GCO görüşü yayınlama olasılıklarının arttığına dair kanıtlar ve zorunlu denetçi rotasyonunun uygulanmasının denetim kalitesini geliştirdiği.	EVET
Lennox, (2014)	Finansal raporlama ve denetim düzeltmelerinin denetim kalitesi göstergesi olarak kullanılması yoluyla zorunlu rotasyon uygulamalarının denetim kalitesini etkileyip etkilemediğinin araştırılması.	Çin	2006-2010, 6.341 firma/yıl gözlem.	Zorunlu rotasyonun gerçekleştirildiği yılın bir önceki ve bir sonraki yıllarında yapılan testlere göre her iki yılda da denetim kalitesinin diğer yıllara oranla yüksek hesaplandığı, ampirik sonuçların daha yüksek denetim kalitesi ile zorunlu rotasyonu ilişkilendirdiği,	EVET
Odia, (2015)	Denetçinin görev süresi, denetçinin rotasyonu ve finansal raporlamanın kalitesi ile ilgili ampirik ve teorik araştırmaların eleştirel incelenmesi.		1978-2015 yılları arasında yayınlanmış akademik çalışmalar	Kısa denetçi süresinin, düşük denetim kalitesi ile ilişkili olma eğilimi ve daha uzun görev süresinin yüksek denetim kalitesi ile sonuçlanması.	HAYIR

3.3 Uluslararası Literatürde Zorunlu Denetim Firması ve Sorumlu Ortak Baş Denetçi Rotasyonunu Birlikte İnceleyen Araştırmalar ve Bulguları

Zorunlu denetim firması ve sorumlu ortak baş denetçi düzeyindeki rotasyonlar birlikte inceleyen uluslararası akademik araştırmalar Tablo 3'de listelenmiş olup, söz konusu araştırmaların kısa özetleri aşağıda yer almaktadır.

Lennox (2007) çalışmasında, zorunlu rotasyon hakkında 2006 yılına kadar yapılmış olan yirmi dokuz akademik çalışma ve seksen bir ülke uygulamasını incelenmiştir. Akademik çalışmalar kendi içinde dört kategoriye ayrılmış olup, bu kategoriler; denetim firmasının görev süresi, denetim ortaklarının görev süresi; zorunlu denetim firmasının rotasyonu ve zorunlu sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu hakkında yapılmış çalışmalardan oluşmaktadır. Ülke uygulamaları ise “zorunlu denetim firması rotasyonu” ve “zorunlu sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu” uygulamalarının yasal düzenlemelerle sağlanıp sağlanmadığı hususunda kategorize edilmiştir. Çalışmada, “denetim firmasının ve sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu ve görev süreleri (Tenure)” ilgili literatürdeki çalışmalar içerdikleri kısıtlar nedeniyle eleştirilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda, akademik araştırmaların, zorunlu denetim firmasının rotasyonunun sonuçları hakkında net cevaplar sağlayamadığı; çelişkili bulguların akademisyenlerin hatası olmadığı, bu durumun, politika yapıcılar tarafından, gerçekten bilgilendirici olacak araştırmalar yapılmasını engelleyen, önemli dışsal zorluklar nedeniyle ortaya çıktığı dile getirilmiştir.

Kaplan ve Mauldin (2008) çalışmasında, denetim firması ve sorumlu ortak baş denetçi rotasyonunun; profesyonel olmayan yatırımcıların, kazanç beklentileri ve bağımsızlık algıları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Zorunlu rotasyonun, finansal tablo kullanıcılarının, güven algısını etkileyeceği varsayımı ile profesyonel olmayan 55 potansiyel yatırımcı ile; denetim firması rotasyonunun, denetim ortağı rotasyonuna oranla bağımsızlıkla ilgili algı farklılıklarının anket yoluyla test edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada; sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu ile denetim firması rotasyonu karşılaştırılarak, zorunlu rotasyonun, profesyonel olmayan yatırımcılar arasındaki görünüşteki bağımsızlığı güçlendirmede ve katılımcılar tarafından güçlü denetim komitelerinin değerinin tanınmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bamber ve Bamber (2009) çalışması, “Zorunlu denetim ortağı rotasyonu denetim kalitesini artırıyor mu?” sorusunu, literatürde yer alan; zorunlu denetim firması rotasyonlarını ve sorumlu ortak baş denetçi rotasyonlarını içeren akademik çalışmalar üzerinden incelemiştir. Bu kapsamda, denetim firması rotasyonu maliyetlerinin (müşteriye özel bilgi kaybı anlamında) beklenen yararları aştığı ve denetim kalitesinin artırılmasından ziyade engelleyici etkisi olduğu savunulmuştur. Çalışmaya göre; rotasyon maliyetleri ve rotasyonun beklenen faydaları, her iki rotasyon düzeyinde birbirinden oldukça farklı gerçekleşmektedir. Çalışmada, sorumlu ortak baş denetçi rotasyonunda, denetim ekibinin geri kalanı ve çoğu durumda iki denetim ortağından birinin değiştirilmediği, denetim ortaklarının rotasyonundan kaynaklanan değişikliklerin, denetim firması rotasyonundaki değişikliklerden çok daha sınırlı olduğu, bu kapsamda maliyetlerin ve faydaların daha da sınırlı olduğu ileri sürülmüştür. Çalışmada, sonuç olarak, sorumlu ortak baş denetçi rotasyonunun, denetim firması rotasyonunun etkilerine göre ikinci dereceden etkiler yarattığı muhtemel kabul edilmiştir.

Firth vd. (2012) çalışmasında, zorunlu sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu ve denetim firması rotasyonunun denetim kalitesine etkisi; Çin örneğinde, 1997-2005 yılları arasında araştırılmıştır. Denetim kalitesi göstergesi olarak, olumlu görüş dışında verilen denetim görüşlerinin yayınlanma eğiliminin, zorunlu denetçi ortak rotasyonlarına sahip firmalarında; rotasyon gerçekleştirilmeyen işletmelerden çok daha yüksek bir olasılıkla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarında; genel olarak, zayıf yasal kurumlara sahip bölgelerdeki (ülkelerdeki) denetim kalitesi üzerinde zorunlu denetçi ortak rotasyonunun olumlu etkisinin belgelenebileceği; ancak, zorunlu denetim firması rotasyonunun diğer denetçi rotasyon formlarından önemli ölçüde üstün olduğuna dair güçlü kanıtlar bulunamamıştır.

Tablo 3: Uluslararası Literatürde Zorunlu Sorumlu Ortak Baş Denetçi ve Denetim Firması Rotasyonunu Birlikte İnceleyen Araştırmaların Özet Tablosu

Yazar (lar)	Amacı	Lokasyon	Örneklem	Sonuçlar	Zorunlu Rotasyonu Destekliyor mu ?
Lennox, (2007)	Zorunlu rotasyon hakkındaki argümanların; ülke uygulamaları ve akademik çalışmalar üzerinden incelenmesi,			Gerçekleştirilen ampirik ve teorik çalışmaların bir sonuca varmak için yetersiz olduğu,	----
Kaplan ve Mauldin, (2008)	Denetim firması rotasyonu ile denetçi rotasyonu arasında profesyonel olmayan yatırımcı kazanç inançlarının ve bağımsızlık algılarının farklı olup olmadığının araştırılması.	ABD	55 MBA öğrencisi.	Denetçi rotasyonu ile karşılaştırıldığında, denetim firması rotasyonunun, profesyonel olmayan yatırımcılar arasındaki görünüşteki bağımsızlığı güçlendirmede ve profesyonel olmayan yatırımcıların güçlü denetim komitelerinin değerini tanımadıkları.	HAYIR
Bamber ve Bamber, (2009)	Denetimde sorumlu ortak baş denetçinin zorunlu rotasyonu üzerine yapılmış akademik çalışmaların incelenmesi.			Denetim kalitesi ölçümünde kullanılan ihtiyari tahakkuklar ve kâr yönetimi değişkenlerinin yeterli olmadığı, ampirik sonuçların tartışmaya açık olduğu.	HAYIR
Firth, Rui ve Wu, (2012)	Denetim firması ve denetçi rotasyonunun, zorunlu ve gönüllü rotasyon hallerinde denetim kalitesine etkisinin araştırılması.	Çin	1997-2005, 8.560 firma yıl gözlem,	Zorunlu denetim firması rotasyonu ve gönüllü denetçi rotasyonunun olumlu görüş dışındaki denetim görüşü gözlemlenmesi üzerinde etkisinin bulunmadığı ancak, zorunlu denetçi rotasyonu ortamında olumlu görüş dışında görüş bildirme olasılığının daha yüksek tespit edilmesi.	EVET

3.4. Ulusal Literatürde Zorunlu Rotasyonu İnceleyen Araştırmalar

Bağımsız dış denetimde zorunlu veya gönüllü rotasyon ve etkileri üzerine yapılan ulusal düzeydeki ampirik çalışmalar henüz uluslararası literatür kadar yaygın olmadığından; Türkiye örnekleminde gerçekleştirilen çalışmalar genellikle literatür araştırmalarından oluşmakta olup, sınırlı sayıda ampirik çalışma bulunduğu görülmüştür.

Şenyiğit ve Zeytinoğlu (2014) çalışmasında, zorunlu denetçi rotasyonunun denetim kalitesi üzerindeki etkisi, literatür araştırmasına dayanılarak incelenmiştir. Zorunlu denetçi rotasyonunun fayda ve maliyetlerinin, denetim kalitesine etkileri açısından incelendiği çalışmada, rotasyonun zorunlu mu yoksa gönüllü mü gerçekleştirileceği ve rotasyonun firma düzeyinde mi yoksa denetçi düzeyinde mi olması gerektiği tartışmaları irdelenmiştir. Yapılan literatür incelemesi sonucunda; düzenleyici kurumların denetim kalitesinin artması için zorunlu denetçi rotasyonu uygulamalarını destekledikleri, denetim firmalarının genellikle bu uygulamaya karşı çıktıkları, bağımsız denetim firmalarının müşterileri olan işletmelerin ve finansal rapor kullanıcılarının ise konuyla ilgili görüş birliği içerisinde olmadıkları ortaya konulmuştur.

Sakin (2015) çalışmasında, Türkiye’de zorunlu rotasyona ilişkin durumunun ortaya konulması amacıyla; BIST’e kayıtlı işletmelerin gerçekleştirdikleri, sorumlu ortak baş denetçi ve denetim firması rotasyonları tespit edilmiştir. Çalışma amacı doğrultusunda; 2009-2014 yılları arasında BIST’de işlem gören 78 firma ve finansal sıkıntı yaşayan Gözaltı pazarında bulunan 30 firma üzerinde araştırma yapılmıştır. Çalışma bulgularıyla; Türkiye’de en fazla rotasyonun, zorunlu rotasyon kuralının uygulanmaya başlandığı 2010 yılı itibarı ile gerçekleştiği tespit edilmiştir. Ancak çalışmada; denetçi veya firma değişikliklerinin nedeninin açıklanmaması sebebiyle değişikliklerin gönüllü mü yoksa zorunlu mu kabul edileceği konusunda çelişkiler olduğu ortaya koyulmuştur. Türkiye’de, zorunlu rotasyonun uygulanma sıklığının araştırıldığı çalışmada; 2010 yılı, zorunlu rotasyon uygulamalarının en yüksek görüldüğü yıl olarak; 2012 yılı ise en az rotasyonun gerçekleştiği yıl olarak tespit edilmiştir. Çalışmada, gerçekleşen sorumlu ortak baş denetçi ve denetim firması rotasyonlarının nedenlerinin açıklanma zorunluluğunun bulunmaması, önemli bir araştırma kısıtı olarak ifade edilmiştir.

Tuan (2015) çalışmasında, Yeni Türk Ticaret Kanunu’nda yer alan düzenlemeler ile Türkiye’de; Avrupa Parlamentosu’nda alınan kararlar ile Avrupa Birliği’nde yer alan düzenlemeler çerçevesinde, zorunlu rotasyon uygulamaları hakkında mevcut literatür incelenmiştir. ABD, AB ülkeleri ve Türkiye’de zorunlu rotasyon düzenlemelerinin sıralandığı çalışmada, zorunlu rotasyonun denetçi bağımsızlığı, denetim kalitesi ve denetimde rekabet üzerindeki etkileri literatür üzerinden incelenmiştir. Literatür incelemesi sonucunda; zorunlu rotasyon uygulamalarının denetçi bağımsızlığını güçlendirdiği, ancak hem denetleyen hem de denetlenen işletmeler için maliyetleri artırdığı görüşü ortaya konulmuştur. Bu nedenle, denetim kalitesine ve denetim sektöründeki rekabete olan etkilerin net bir şekilde gözlemlenemediği belirtilmiştir. ABD, AB ve Türkiye uygulamalarında, zorunlu rotasyonun denetçi bağımsızlığı algısını olumlu yönde artırdığı, ancak finansal tablolardaki önemli yanlışlıkların tespit edilebilmesi yeteneği, denetim kalitesi ve maliyetlerine ilişkin algıların ise olumsuz yönde etkilendiği ifade edilmiştir.

Doğan (2016) çalışmasında, zorunlu rotasyonun tarihçesi ve dünyada yaşanan gelişmeleri ele almıştır. 1910 yılından günümüze kadar tespit edilen başlangıçta gönüllü rotasyon uygulamaları; 1950 yılından sonra zorunlu rotasyon uygulamaları ve tüm ülke uygulayıcılarını ilgilendiren düzenlemeler kronolojik sıra ile verilmiştir. Sırasıyla, 1939 yılında, American Institute of Accountants tarafından stokların izlenmesi ve alacakların takip edilmesi amacıyla “Auditing Procedure No:1; Extensions of Auditing Procedure”, 1976 yılında Metcalf Raporu, 1978 yılında AICPA tarafından Cohen Komitesi Raporu ve 2005 yılında IESBA (International Ethics Standards Board for Professional Accountants) Etik El Kitabı’nda geçen rotasyon düzenlemeleri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada, zorunlu rotasyona destek verenlerin, denetçinin bağımsızlığı, denetimin görünüşte ve gerçekte bağımsızlığı, ayrıntılara dikkat niteliğinin kaybolmaması ve meslektaş denetimi gibi konularda yaklaşımları; karşı çıkanların ise başlangıç maliyetleri, işletmenin sürekliliğine ilişkin görüş bildirme ihtimalinin düşmesi ve denetim hatalarının kısa süreli denetimlerde artması yaklaşımları desteklenmiştir. Çalışmanın sonuç ve önerilerinde denetimde zorunlu rotasyon kuralı uygulanacaksa süre sınırının dikkatle gözden geçirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Gönen ve Rasgen (2016) çalışmasında, denetimde zorunlu rotasyonunun önemi, rotasyonun olumlu ve olumsuz yönlerinin tartışılması ve zorunlu rotasyonun bağımsız denetim üzerindeki etkisinin tespit edilmesi amacıyla literatür

incelemesi gerçekleştirilmiştir. ABD, Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye’de zorunlu rotasyon uygulamalarının tartışıldığı çalışmada; zorunlu rotasyonun olumlu ve olumsuz yönleri birlikte sıralanmıştır. Çalışmada, literatürün sağladığı bulgulara göre, denetimde zorunlu rotasyonun denetçi bağımsızlığını ve denetim kalitesini artırdığı düşüncesi desteklenmiştir.

Şavlı (2016) çalışması, düzenleyici otoriteler, akademisyenler ve denetçiler tarafından yapılan farklı araştırma sonuçlarını gözden geçirerek bundan sonraki süreç için önerilerde bulunmuştur. Denetimde rotasyonun denetçi bağımsızlığına ve denetim kalitesine etkisi; ABD, Avrupa Birliği ve Türkiye örneğinde yasal düzenlemeler, uygulamalar ve akademik çalışmalar etrafında incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarında; zorunlu rotasyondan beklenen faydaların sağlanabilmesi ve sağlanan faydaların katlanılan maliyetleri karşılması amacıyla; ortak rotasyonu, uluslararası uyum, bağımsız denetimde gözetim ve denetim komitelerinin işlevselliği konularında önerilerde bulunulmuştur.

Yaşar (2016) çalışması, bağımsız denetim kuruluşu değişikliklerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi üzerine gerçekleştirilmiş olup; esas olarak zorunlu rotasyon dışı faktörleri incelemiştir. Diğer faktörlerden önce zorunlu rotasyonun kapsamlı bir bölüm olarak yer aldığı kitapta, bağımsız denetimde zorunlu rotasyon uygulamasının amaçlarına, lehteki ve aleyhteki görüşlere yer verilmiştir. Çalışmada; zorunlu denetim firması ve sorumlu ortak baş denetçi düzeyindeki rotasyonları ele alan mevcut literatür ayrıntılı olarak incelenmiştir. Çalışmada, ABD ve AB ülkelerinde görülen rotasyon düzenlemeleri ve Türkiye’de geçmişten bugüne rotasyon düzenlemeleri BDDK, SPK, EPDK, Hazine Müsteşarlığı, TTK ve son olarak tüm mevzuatların rotasyon hakkındaki yetkilerinin devredildiği KGK’nin düzenlemeleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın konusu zorunlu rotasyon dışı denetçi değişikliklerinin incelenmesi olduğu için zorunlu rotasyon hakkında görüş bildirilmemiştir.

Yaşar ve Yalçın (2018) çalışmasında, gönüllü bağımsız denetim firması değişikliklerinin bağımsız denetim kalitesi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bağımsız denetim kalitesi göstergesi olarak ihtiyari tahakkukların 4 değişken türünün (normal (işaretli), mutlak, pozitif ve negatif) birlikte kullanıldığı çalışma; 2011-2016 yılları arasında BIST İmalat Sanayii işletmeleri üzerinde gerçekleştirilmiştir. İlave araştırma analizi olarak denetim firması büyüklüğünün kullanıldığı çalışmada; gönüllü denetim firması değişikliğinin hiç değişiklik gerçekleştirilmeyen işletmelere oranla denetim kalitesi ile negatif ilişkili olduğunu göstermiştir. Gönüllü değişiklik sonrasında, hem 4 büyüklerce hem de 4 büyükler dışındakilerce denetlenen şirketlerde, pozitif ihtiyari tahakkukların artış gösterdiği, denetim kalitesinin ise azalma eğilimi gösterdiği görülmüştür. Diğer taraftan, gönüllü değişikliğin 4 büyükler arasında olması durumunda denetim kalitesinde artış; diğer denetim kuruluşlarından 4 büyüklere olması durumunda ise denetim kalitesinde azalış olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: Ulusal Literatürde Rotasyonu İnceleyen Araştırmaların Özet Tablosu

Yazar (lar)	Amacı	Lokasyon	Örneklem	Sonuçlar	Rotasyo nu Destekli yor mu?
Şenyiğit ve Zeytinoğlu, (2014)	Denetimde zorunlu rotasyonun denetim kalitesi üzerindeki etkisinin araştırılması,	-	-	Düzenleyici kurumların denetim kalitesinin artması için zorunlu denetçi rotasyonu uygulamalarını destekledikleri, denetim firmalarının genellikle bu uygulamaya karşı çıktıkları, bağımsız denetim firmalarının müşterileri işletmelerinin ve finansal rapor kullanıcılarının ise konuyla ilgili görüş birliği içerisinde olmadıklarının gözlemlenmesi.	EVET
Sakin, (2015)	Denetimde rotasyon uygulamasının Türkiye’de ki durumunun tespit edilmesi,	Türkiye	2009-2014, 118 firma	Denetimde rotasyonun Türkiye’de denetçi ve firma değişikliği düzeyinde sayılarının tespit edilmesi ve literatür bulgularının tartışılması.	EVET

(Tablo 4'ün Devamı)

Tuan, (2015)	Zorunlu rotasyon uygulamasını ulusal ve uluslararası düzenlemeler çerçevesinde incelenmesi; mevcut literatürdeki tartışmaların artı ve eksi yönleriyle değerlendirilmesi,	-	65 akademik çalışma	Zorunlu rotasyon uygulamalarının bir yandan denetçi bağımsızlığına katkıda bulunduğu diğer yandan denetim maliyetlerini artırdığı ayrıca denetim kalitesine etkinin tam olarak ölçülemediği.	HAYIR
Doğan, (2016)	Denetimde zorunlu rotasyon uygulamasının tarihçesi ve ilgili gelişmeler hakkında bilgi vermek,	-	-	Denetimde rotasyonu destekleyenler ile karşı çıkanların görüşlerini tartışmak suretiyle, rotasyon uygulanacaksa süre kısıntısının dikkatle gözden geçirilmesi.	EVET
Gönen ve Rasgen, (2016)	Zorunlu rotasyonun bağımsız denetim üzerindeki etkilerinin literatür bulguları üzerinden incelenmesi,	-	-	Zorunlu denetim rotasyonunun denetim kalitesini ve denetçi bağımsızlığını artırdığı,	EVET
Şavlı, (2016)	Bağımsız denetimde zorunlu rotasyon uygulamalarına ait literatürün incelenmesi yoluyla, düzenleyicilere çözüm önerilerinde bulunmak,	-	-	Bağımsız denetimde zorunlu rotasyon uygulamalarının dünya genelinde çeşitliliğine vurgu yapılarak, ortak rotasyonu, uluslararası uyum, denetim komitelerinin işlevselliği gibi konularda tavsiyelerde bulunulması.	EVET
Yaşar, (2016)	Ülkelerin zorunlu zorunlu rotasyon kararlarının ampirik kanıtlarla ne derece desteklendiğinin incelenmesi.	-	-	Literatürde yer alan çalışmaların önemli kısıtlar barındırması sebebi ile ampirik kanıtların rotasyon uygulamaları hakkında yetersiz bulunması.	EVET
Yaşar ve Yalçın, (2018)	Gönüllü denetim firması rotasyonunun denetim kalitesine etkilerinin araştırılması,	Türkiye	2011-2016, 710 firma,	Gönüllü denetim firması rotasyonunun denetim kalitesini genel olarak negatif yönde etkilediği, ancak gönüllü değişikliğin 4 büyükler arasında olması durumunda denetim kalitesinde artış; diğer denetim kuruluşlarından 4 büyüklere olması durumunda ise azalış tespit edilmesi.	EVET

4. Sonuç ve Değerlendirme

Başta ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde olmak üzere yaşanan finansal raporlama skandalları, denetçilerin denetim görevlerini yerine getirmekte bağımsızlıklarını koruyamadıkları yönünde tartışmalara ve denetçi bağımsızlığına duyulan güvenin zedelenmesine neden olmuştur. Gelecekte yatırımcıların korunması ve denetçi bağımsızlığına duyulan söz konusu güvenin yeniden tesis edilmesi amacıyla bir önlem olarak bağımsız denetimde zorunlu rotasyon önerilmiştir. Ancak, bu yeni uygulama denetçi bağımsızlığını iyileştirme ve bağımsız denetim kalitesinin sağlanması

amaçlarının yanı sıra, denetim kalitesini gerçekte etkileyip etkilemeyeceği konusunda geniş çaplı tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Literatürde yer alan, zorunlu rotasyon hakkında yapılmış söz konusu çalışmaların toplu bir özetini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, öncelikle araştırmalar incelenen rotasyon düzeyine göre tarafımdan ikiye ayrı gruba sınıflandırılmıştır. Diğer yandan literatürde yer alan araştırmaların zorunlu rotasyon karşıtları ve destekleyicileri olarak birbirlerinden ayrıldıkları görülmüştür. Karşıtların, özellikle rotasyondan kaynaklanacak maliyetler ve denetçilerin bilgi birikiminin kaybolacağı hususlarındaki iddialarını; savunucuların ise denetçi ile müşteri işletme arasındaki uzun süreli anlaşmalardan kaynaklanan menfaate dayalı ilişkilerin denetçi bağımsızlığını tehlikeye düşürdüğü iddialarını destekleyen kanıtlar ortaya koymaya çalıştıkları görülmüştür. Diğer yandan yapılan değerlendirmede; akademik çalışmaların çoğunluğunun arşiv araştırması şeklinde gerçekleştirilmiş olması, zorunlu rotasyonun geçerli olmadığı ülkelerde gerçekleştirilmelerine rağmen sonuçların zorunlu rotasyon uygulaması olarak genelleştirilmesi, incelenen ampirik çalışmalarda denetim sürelerini (Tenure) esas alan araştırmaların zorunlu rotasyon uygulaması gibi yorumlanması, seçilen denetim kalitesi vekillerinin temsil yeteneklerinin tartışılması, zorunlu rotasyon karşıtlarının en güçlü argümanı olan maliyetler ile ilgili bulguların denetimin ilk yılları ile sınırlı olması, sorumlu ortak baş denetçi imzası zorunluluğu olmayan ülkelerde yapılan çalışmalarda sorumlu ortak baş denetçi değişikliklerinin tespitinin muğlak olması, denetim firması rotasyonlarının sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu ile eş kabul edilmesi gibi kısıtlar içeren bulgulara ulaşılmıştır. Yapılan incelemede, zorunlu rotasyon ile gerçekleşecek olan faydaların, rotasyondan dolayı katlanılacak maliyetlerin kabul edilmesini sağlayacak boyutta olup olmadıkları yönünde literatürde ortak bir bulguya rastlanılmamıştır.

Bu çerçevede, zorunlu rotasyonun fiilen uygulandığı örneklerde, zorunlu rotasyonun denetim kalitesini sağlayıp sağlamadığı hususunun hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ampirik olarak desteklenmesi, mevcut zorunlu rotasyonların denetim kalitesi üzerinde (olumlu veya olumsuz) etkisinin olup olmadığı hususunda doğru kararlar alınabilmesi açısından önem taşıdığı ancak incelenen çalışmaların zorunlu rotasyona ilişkin düzenleyici otoritelerce alınan kararları yeterince destekleyici mahiyete henüz ulaşmadığı anlaşılmaktadır.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda, zorunlu rotasyonun fiilen uygulandığı örnekler üzerinde, bağımsız denetim kalitesini ölçmekte kullanılacak ilave ölçütlerle ve rotasyon maliyetlerinin de karşılaştırılması suretiyle daha güvenilir sonuçlar ortaya konulabileceği değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- AREL, B., BRODY, R. & PANY, K. (2006). Findings on the effects of audit firm rotation on the audit process under varying strengths of Corporate governance. *Advances in Accounting*, 22, 1–27.
- BAMBER, E.M. & BAMBER, L.S. (2009). Discussion of mandatory audit partner rotation, audit quality, and market perception: Evidence from Taiwan. *Contemporary Accounting Research* Vol. 26 No. 2 (Summer 2009), 393–402, doi:10.1506/car.26.2.3.
- BLOUIN, J., GREIN, B.M. & ROUNTREE, B.R. (2007). An Analysis of Forced Auditor change: The Case of Former Andersen Clients: *The Accounting Review* 82 (3). 621-650.
- CAMERAN, M., FRANCIS, J.R., MARRA, A. & PETTINICCHIO, A. (2015). Are there adverse consequences of mandatory auditor rotation? Evidence from the Italian experience, auditing. *A Journal of Practice & Theory American Accounting Association* Vol. 34, No. 1, 1–24, DOI: 10.2308/ajpt-50663.
- CAREY, P. & SIMNETT, R. (2006). Audit partner tenure and audit quality. *The Accounting Review*, 81 (3), 653-676.
- CARRERA, N., GOMEZ-AGUILAR, N., HUMPHREY, C. & RUIZ-, E. (2007). Mandatory Audit Firm Rotation in Spain: A Policy that was never applied; *Accounting, Auditing and Accountability Journal*.20(5), 671-701.
- CASTERELLA, J.R. & JOHNSTON, D. (2013). Can the academic literature contribute to the debate over mandatory audit firm rotation? *Research in Accounting Regulation* 25, 108–116.
- CHI, W. & HUANG, H. (2005). Discretionary accruals, audit firm tenure and audit partner tenure: Empirical evidence from Taiwan. *Journal of Contemporary Accounting and Economics* 1(1), 1-65.

CHÍ, W., HUANG H., LIAO Y. & XIE H. (2009). Mandatory audit partner rotation, audit quality, and market perception: Evidence from Taiwan. *Contemporary Accounting Research* Vol. 26 No. 2 (Summer 2009), 359–91.

CHOI, J., LİM, H. & MALİ, D. (2017). Mandatory audit firm rotation and Big4 effect on audit quality: Evidence from South Korea. *Asian Academy of Management Journal of Accounting & Finance*. 2017, Vol. 13 Issue 1, 1-40.

COHEN REPORT, Commission on Auditors' Responsibilities Cohen Commission. (1978). Report, Conclusions and Recommendations.

http://3197d6d14b5f19f2f4405e13d29c4c016cf96cbbfd197c579b45.r81.cf1.rackcdn.com/collection/papers/1970/1978_0101_CohenAuditors.pdf. Erişim tarihi: 07/09/2015.

COPELAND, J. (2002). Deloitte CEO Jim Copeland to retire. <https://www.accountingweb.com/aa/auditing/deloitte-ceo-jim-copeland-to-retire>.

CORBELLA, A., FLORİOA, C., GOTTİB, G. & MASTROLİA S.A. (2015). Audit firm rotation, audit fees and audit quality: The experience of Italian public companies. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* 25, 46–66.

COSO Report, The COSO Financial Controls Framework: 1992 version, <http://www.sox-online.com/coso-cobit-center/original-coso-framework/>. Erişim tarihi: 08/06/2016.

DANIELS, B. W. & BOOKER, Q. (2011). The effects of audit firm rotation on perceived auditor independence and audit quality. *Research in Accounting Regulation*, 23(1), 78–82.

DOPUCH N., KİNG R. & SCHWARTZ, R. (2001). An experimental investigation of retention and rotation requirements. *Journal of Accounting Research*, 39(1), 93-117.

DOĞAN, A. (2016). Bağımsız denetimde zorunlu rotasyon. *Muhasebe ve Denetim Dünyası*, Yıl, 1, Sayı,1, Haziran 2016, 1-22.

EU, 8. DIRECTIVE, 2006//EEC, 25.04.2006,

<http://www.istanbulymmo.org.tr/Data/Platform/1198.pdf>. Erişim tarihi: 16/09/2016.

EU REPORT, Regulation (EU) No 537/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on Specific Requirements Regarding Statutory Audit of Public-Interest Entities and Repealing Commission Decision 2005/909/EC, OJ L158/77- 112, 27 May 2014, Brüksel.

EWELT- KNAUER, C., GOLD, A. & POTT, C. (2013). Mandatory audit firm rotation: A review of stakeholder perspectives and prior research. *Accounting in Europe*, 2013 Vol. 10, No. 1, 27–41, <http://dx.doi.org/10.1080/17449480.2013.77>.

FIRTH, M., RUİ, O.M & Xİ W. (2012). How do various forms of auditor rotation affect audit quality? Evidence from China. *The International Journal of Accounting*, 47, 109–138.

GHOSH, A. & MOON, D.C. (2005). Audit tenure and perceptions of audit quality. *The Accounting Review*, 80(2), 585- 612.

GÖNEN, S. ve Rasgen, M. (2016). Bağımsız denetimde zorunlu denetçi rotasyonu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (7), 1809-1822. DOI: 10.15869/itobiad.259229.

GREEN PAPER Audit Policy: Lessons from the crisis, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0561&from=EN>

HARRIS, K. & WHİSENANT, S. (2012). Mandatory audit rotation: An international investigation. Working paper, Houston TX: Bauer College of Business, The University of Houston.

HOYLE, J. (1978). Mandatory auditor rotation: The arguments and alternative. *Journal of Accountancy*,145(5). 69-78.

- JACKSON, A.B., MOLDRICH, M. & ROEBUCK, P. (2008). Mandatory audit firm rotation and Audit quality. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 23 Issue: 5, 420-437, <https://doi.org/10.1108/02686900810875271>.
- JENKINS, D.S & VERMEER, T.E (2013). Audit firm rotation and audit quality: Evidence From academic research. *Accounting Research Journal*, 26(1), 75 – 84.
- JOHNSON V.E., KHURANA, I.K. & REYMOLDS J.K. (2002). Audit-Firm tenure and the quality of financial reports. *Contemporary Accounting Research* Vol.19, No. 4, 637-660.
- KAPLAN, S. E., & MAULDIN, E. G. (2008). Auditor rotation and the appearance of independence: Evidence from non-professional investors. *Journal of Accounting & Public Policy*, 27(2), 177–192.
- KIM, J.B. & YI C.H. (2009). Does auditor designation by the regulatory authority improve audit quality? Evidence from Korea. *Journal of Accounting and Public Policy*, 28(3), 207-230.
- KIM, H., LEE, H. & LEE J.E. (2015). Mandatory audit firm rotation and audit quality. *The Journal of Applied Business Research – May/June 2015* Volume 31, Number 3, 1089-2008.
- KWON, S. Y., LIM, Y. & SIMNETT, R. (2011). Mandatory audit firm rotation and audit quality: Evidence from the Korean audit market. Working Paper, Kessington, NSW: University of New South Wales, SSRN eLibrary.
- KWON, S. Y., LIM, Y. & SIMNETT, R. (2014). The effect of mandatory audit firm rotation on audit quality and audit fees: Empirical evidence from the Korean audit market. *Auditing: A Journal of Practise & Theory*, 26 (1), 113-131.
- LANTAU, M. & ERTMAN, P. (2012). Could mandatory audit firm rotation improve audit quality? Lund University School of Economics and Management, May 2012, Business and Management Thesis.
- LENNOX, C. (2007). Auditor tenure and rotation. Template: Royal a Font. Date: 10/06/2014; 3B2 version: 9.1.406/W Unicode (May 24 2007) (APS_OT), Dir: //integrals1/kgc/2agination/TandF/ROCA_RAPS/ApplicationFiles/9780415633635.3d
- LENNOX, C.S., Wu, X. & ZHANG, T. (2014). Does mandatory rotation of audit partners improve audit quality? *The Accounting Review* American Accounting Association Vol. 89, No. 5 DOI: 10.2308/accr-50800 2014. 1775–1803.
- MANSI, S. A., MAXWELL, W. F. & MILLER, D. P. (2004). Does auditor quality and tenure matter to investors? Evidence from the bond market. *Journal of Accounting Research*, 42(4), 755–793.
- MONROE G. & HOSSAIN S. (2013). Does audit quality improve after the implementation of mandatory audit partner rotation? *Australia. Accounting and Management Information Systems* Vol. 12, No. 2, 263–279.
- MYERS, J. N., MYERS, L. A. & OMER, T. C. (2003). Exploring the term of the auditor-client relationship and the quality of earnings: A case for mandatory auditor rotation. *The Accounting Review* 78 (3), 779– 799.
- NICOLĂESCU, E. (2014). The effects of audit firm rotation on earnings quality. *Economics, Management, and Financial Markets* Volume 9(1), 2014, 148–153, ISSN 1842-3191.
- ODIA J.O. (2015). Auditor tenure, Auditor Rotation and Audit Quality. A review. *European Journal of Accounting, Auditing and Finance Research* Vol.3, No.10, 76-96, October 2015, Published by European Centre for Research Training and Development UK.
- RUIZ-BARBADILLO, E., GÓMEZ-AGUILAR, N., & CARRERA, N. (2009). Does mandatory audit firm rotation enhance auditor independence? Evidence from Spain. *Auditing*, 28(1), 113–135.
- SAID, K.M. & KHASHARMEH H. A. (2014). Mandatory audit firm rotation and audit costs: A survey of auditing firms in Bahrain. *Journal and Finance and Accounting*, 2014,2 (6), 116-128.
- SAKIN, T. (2015). Denetçi rotasyonu ve Türkiye uygulaması. *Muhasebe Enstitüsü Seçmeler 2015*, İstanbul Üniversitesi Yayınları: İstanbul. <http://muhasebe.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2014/01/Se%C3%A7meler-015.pdf>.
- Sarbanes Oxley Act. (25.07.2002, H.R. 3763). www.soxlaw.com. Erişim tarihi: 01.06.2015

ŞAVLI, T. (2016). Türkiye’de bağımsız denetimde rotasyon: düzenlemeler, uygulamalar ve öneriler. Mali Çözüm Dergisi, Mart- Nisan 2016, 37-57.

ŞENYİĞİT B. ve ZEYTİNOĞLU, E. (2014). Zorunlu denetçi rotasyonunun denetim kalitesi üzerindeki etkileri: Literatür araştırması. İ. Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi, Yıl : 25 Sayı : 77 Aralık 2014, 79-98.

TREADWAY REPORT, Report of the National Commission on Fraudulent Financial Reporting, <https://www.coso.org/Documents/NCFFR.pdf>. Erişim tarihi: 08/04/2016

TUAN, K. (2015). Bağımsız denetimde rotasyon uygulaması: Sistemin artıları-eksileri üzerine tartışmalar. The Journal of Academic Social Science, Vol.3, 291-309.

YAŞAR, A. (2016). Bağımsız denetim kuruluşu değişikliklerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi üzerine bir araştırma. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

YAŞAR A. ve YALÇIN N. (2018). Gönüllü denetim kuruluşu değişikliğinin denetim kalitesine etkisi. 15.Uluslararası Muhasebe Konferansı. 13-15 Eylül 2018, Nevşehir Hacı Bektaş-ı Veli Üniversitesi.